На тім світі

(Фантастичне оповідання)

Я вмер. Умер звичайним робом, як умирають всі люди, все живе створіння. І вмер якось несподівано, раптом. Ішов собі до редакції за авансом, зустрівся з якимсь товаришем, котрий, не кажучи ні доброго, ні лихого слова, стрільнув мені в голову, витрусив мої діряві кишені та й зник. І я, розумієте, я, що за скілька хвилин перед тим випадком сидів у себе в хатині та складав оповідання "Про грім та блискавку", під котре мав просити в редакції авансу, тепер лежав з восковим обличчям задубілою колодою і вже зовсім не думав про те оповідання та про аванс під нього, а вже коло мене порались якісь чужі люди, жалкуючи хилитали головами, як то я невчасно вмер. "Молодий, кажуть, ще б жити та жити і ось, мовляв, нещастя!.." Я чув, як з осередку мене, щось раптом поповзло, а з ним разом повз, мовби, і я сам. І дійсно. Згодом я почув, що то виповз я, виповз з самого себе й набрав якогось туманного невидимого вигляду, одділився од свого тулуба, що тепер був схожий на порожню мумію, на якийсь футляр з затхлою внутрістю, й підлетів на скілька аршин угору. А коли понесли мій футляр до моєї квартири, то я теж посунувся за ним. Видно було, що я ще не міг зовсім одділитись од нього.

Коло нього мене тримала якась сила, але ж я й не сперечався з тією силою. Тепер мені було багато краще, ніж попереду, коли пробував у тім футлярі, у тій мумії, а через що було мені краще – я не знав, знаю тільки, що потім було мені краще, багато краще! І такечки, в тім хорошім настрою, я всунувся вслід за своїм футляром в своє помешкання й розплився по під стелею. Родичі, товариші, "самостійники", "щирі", "умірковані" і просто українці нашого міста (вони вже всі були тутеньки) побивалися за мною і жалкували, що не

зробив я що хотів. Услід за ними я пригадав усе своє життя і виявилось, що й справді я не зробив, що хотів. Не скінчив навіть свого оповідання "Про грім та блискавку", що все тільки лагодився робити, лаштувався жити, будував плани діяльності і поки що нічого не робив, бо все одкладав на завтра. І такечки за тими клопотами минали тижні, місяці, роки, минало юнацтво, щезав запал, підупадала сила, аж доки не зустрівся з тим "товаришем", що перервав моє життя.

З кладовища я ще на якийсь час повернувся до своєї квартири. Мабуть, так треба було, бо сталося це мимо моєї волі.

В господі було прибрано, мов на якесь велике свято. В їдальні, добре освіченій огнями лампи, свічок та лампади, великий стіл тісно заставлений тарілками ріжноколірних закусок і між ними – батарея пляшок з самогонкою, вишняком, брагою та варенухою (вже встигли наварити). Посеред стола стояло коливо, тільки не з рижу, а з куті, і не з родзинкою, а зі сливами.

Всі гості як один були в чорному вбранні. Їх було так багато, що ледве знайшлися для всіх місця, хоч хата була дуже простора. Вони сиділи похнюпившись, мов круки під дощ, круг стола і скрізь по хаті, і, неохоче балакаючи про те та про се, пожадливо позирали на стіл з їствами.

Дружина клопоталася на всі боки, так наче вона була мати й ждала з-під вінця свою дитину, або збиралася заміж сама. Вона вже не плакала, і хоч мала зажурене обличчя, але була така жвава та гарна, як колись було перед нашим весіллям. Різниця була тільки в одному вбранні. Під столом сидів, облизуючись, кіт і спокволу байдуже поглядав на гостей; можна було думати, що він допіру повернувся з пекарні, де

обгриз не один маслак і тепер пробував у самім найкращім котячім настрою.

Скоро ввійшов до хати панотець, всі підвелись, мов по команді, помолились Богу в куток, посідали за стіл, випили по чарці і взялись до їдження. Спочатку їли мовчки, уважно дивлячись в тарілки і мовби кохались в прозорім смачнім холодцю з хріном, але іноді дячок, чоловік високого зросту, сухорлявий, з довгою половою бородою і маленькими неспокійними очима, не в силі був отримати панування плоті, еротично стогнав. Його рябе обличчя сяяло радістю, святом, здавалось, що він от-от буде плакати од насолоди і щастя. Мої товариші – поет Микола Болящий і поет-реформатор Грицько Довгоніс сіли, насурмонивши брови, серйозно вдивляючись в холодець, мовби в ньому було сховано якийсь чудодійний талісман, або таємницю їх особистого життя, і в їх очах горіли вогники упевненості, що та таємниця буде знайдена іменно тут, на дні тарілки з холодцем. Дами їли теж мовчки; їх рожеві підфарбовані обличчя були покриті дрібними краплинами поту, вони раз у раз утирали їх білими, з червоними ініціалами хусточками. Голова "Просвіти" Хведір Володимирович не жував холодець, як то робили всі інші, а ковтав його, мов устриці, разом з кусенями пирога з капустою, кривився, кашляв і глухо мугикав: "У! Який хрін міцний!.." Белетрист Патріотченко, публіцист Шолудивенко й артист Товстопупенко дружно плямкали губами, смоктали маслаки, спльовували в тарілки, потопаючи в насолоді. Дружина була вже напідпитку. Вона сиділа, одкинувшись на спинку дзиґлика, прикладала хусточку до сухих очей, дивлячись на вогник лампади і, тяжко зідхаючи, намагалась заплакати. Це не виходило в неї. Згодом почали балакати, спочатку несміливо, мляво, але потім, як випили по скілька чарок, заговорили всі разом, мов гуси на току з просом. Про мене згадували тільки тоді, як випивали по чарці, та й то мовби не з щирого серця, а так, ніби вони хотіли цим зробити приємність не мені, винуватцю цієї тризни, а моїй дружині,

навіть більше, здавалось, що вони були вдячні мені за те, що я вмер. Дружина хитала вдячно головою, втирала очи й випивала з ними чарку вишняку. Але я постеріг, що вона сьогодні була якоюсь незвичайною; перш за все здавалась значно молодшою, потім дуже вже часто кидала свій гарний погляд на Грицька Довгоноса. Такими поглядами вона мене не дуже пестила. Я їх бачив лічені рази, та й то на початку нашого сумісного життя. З іншими гостями вона була тільки привітна.

Микола Болящий читав свою останню віршу, що по розміру була довга, мов киргизька верства, і коротка по змісту, мов німецька цаля; читав з великим захопленням, але, здавалось, його ніхто не слухав, тільки панотець, що сидів на моїм місці і їв смаженину з таким захопленням, як Болящий читав віршу, – раз у раз спиняв поета на словах "взагалі", "навіть", "чекать", "єднать" й інших, прохаючи пояснення "що сіє означає в переводі на шевченковський язик". І ось саме в той час, як Микола Болящий літав десь високо в блакитних просторах і розбивав "мисливими крилами срібні хмари", раптом підвівся голова "Просвіти" Хведір Володимирович і поважним голосом запропонував гостям вислухати його рукопис на тему "Уход за канарейками". У кімнаті залунало "Просимо, просимо!" Болящий спинився, люто знизав очима Хведора Володимировича й ніяково сів на стілець; він хотів щось сказати, але йому перехопило горло і він, махнувши рукою, забігав по столу очима, шукаючи пляшку з самогонкою.

Читання скінчилось обмороком моєї дружини. До неї підскочив Грицько Довгоніс, обережно взяв її на руки і з виглядом голодного хижака з смачною здобиччю – поніс до спочивальні. Я хотів було вмішатись в цю неприємну для мене справу, але мене раптом якась сила витиснула з кімнати на двір і я вмент опинився коло якоїсь залізної брами з бляхою вгорі: "Без дзвінка не ввіходить". Далі стояло ще якесь слово, але воно було викреслене й його ніяк не можна було

прочитати; проте, як добре придивитись, перші три літери можна було розібрати: вони складали "Соб". Але це, розуміється, мені нічого не казало.

Отож, щоб не опинитись в якомусь неприємнім становищі, я почав уважно розглядати браму та мур: чи нема, мовляв, ще яких спостережень. Виявилось, що нема. Була тільки та бляха з написом та висів поіржавлений телепень до дзвоника.

Я подзвонив і став спиною до брами (я вже мав вигляд людини). Перед мене розстелялась безкрая пустеля без жадної ознаки життя, не було навіть рослини: гола, як черінь. Од брами починались (а може, й кінчались) скілька великих і малих шляхів, що тікали віялом геть у степ і щезали в ньому.

На середнім шляху раптом десь взялась старезна бабуня і швидкою ходою пішла сюди, до брами.

В брамі зашкряботів ключ, повагом прочинилась хвіртка на ланцюжку, і перед мене з’явився сивий дідок з великою в’язкою ключів коло широкого ремінного пояса.

– Ви хто такі та й звідкіль? – неприязно спитав дідок.

– Я Ївга з Горбова, панотчику! – попередила мене бабуня, яка була вже тутеньки й стояла побіч мене з ціпком у руках. Я постановив підождати.

– Жуки… Виблі… Горбов… Так, знаю. Коли вмерла?

– Вчора, надвечір…

– Гаразд. Які ж ти заслуги принесла нам з того світу?

– Я стара дівка, панотчику.

– Це не заслуга.

– Як-то так – не заслуга! – нагострилась бабуня.

– Авжеж ні.

– Та ви ж слухайте краще. Я стара дівка… Прожила на світі дев’ять десятків і два роки і прийшла до вас такою, як народила мати…

– Тобто?

– Не розумієте! Ну, от, прожила я на світі дев’ять десятків і два роки і не знала зовсім мужчини… Вмерла незайманою, чесною!.. Тепер розумієте?

– Розумію. Тільки… гм!.. таких ще не було в нас!.. це закарлюка… Мабуть, треба спитать у Бога… гм!.. Посидь-но отам, на горбику, доки спитаю… А ти хто такий? – звернувся він до мене.

– Малорос.

– Таких не знаю.

– Ну, українець.

– Це інша річ. З якого села чи міста?

– З Хракунівки, що під Черніговом.

– Так. Ймення.

– Юрко.

– Гаразд. Що ж ти, чоловіче, робив на землі і за які заслуги хочеш до раю ввійти?

– Крав усе. І од неба крав, і од землі крав, і од минулого крав, і од майбутнього крав, і од чоловіка крав… Словом, таємне робив явним і оддавав усе хазяїнові життя. Опріч того, любив женщин і ніколи не ввіходив до них безплідно… Завсігди робив так, аби кожне сім’я моє сходило і розцвітало, і таким робом продовжував волю свою на землі. От і все.

– Виходить, той… і наш, і не наш! Проте… Гм!.. Ступай!

Дідок зняв ланцюжок і впустив мене за браму. Тим часом, десь далеко залунала пісня: "Вдоль по бережку крутому сизий селезень пливьот…"

Дідок прислухався.

– Знов москалі!.. От морока мені з ними, скоро весь рай засядуть, – мовив дідок і, зоставивши мене коло брами, пошкандибав у глибину саду.

Пісня змовкла, й я вже почув голоси:

– Ох, соколики мої рідні! Я вам не заважу, візьміть!..

– Нащо нам стара кочерга!

– К чорту стару відьму!..

– Нехай іде, вона нам не заважатиме.

– Авжеж – ні.

– Так, так, – хай іде!..

З саду біг заклопотаний дідок.

– Одкривай ворота, салдати з війни! – гукнули під брамою.

Дідок швиденько одчинив наостяж ворота, і в них ввійшла ціла рота салдат. За ними шкандибала знайома мені бабуня.

– Стій, куди лізеш! – Вхопив її за плахту дідок.

– Ряту-уйте, люди добрі! – закричала мов несамовита бабуня й кинулась до москалів.

В руках у дідка зосталася криса од бабиної плахти.

– Не зачіпай, хай іде, вона наша, полкова! – в один голос крикнули салдати.

– Га! Полкова, кажете?

– Полкова.

– Вибачаюсь. Я не знав. Я думав, що це та "чесна"… Будь ласка, прошу! – І дідок вклонився перед бабунею, подаючи їй крису од плахти.

Бабуня зневажливо глянула на дідка, смикнула з рук у нього крису, щось забубоніла й подибала услід за салдатами.

Дідок замкнув браму й показав мені стежку до земляків. Я вмент перенісся до них.

Під гіллястим старим дубом за столом, покритим доброю переяслівською скатертиною, сидів кремезний чоловік в короні і пив мед з поставця, що стояв під великим барилом з дерев’яним чопом у дні, закусюючи пампушками з часником, які лежали на величезній тарілі чернігівської роботи. Коло стола стирчав спис, а високо на ньому розвівався жовто-блакитний прапор з написом: "Король Данило".

Перед чоловіком в короні стояли якісь три добродії в апостольськім убранню: старий дідок з високою бучкою і два середнього віку – з товстими зшитками в руках.

Десь у саду чути був веселий чоловічий та жіночий гомін, співали вкраїнських пісень, і весело грала бандура.

Я несміливо підійшов до стола і низько вклонився перед чоловіком в короні.

Він зміряв мене очима, жорстоко насупив брови і спитав поважним голосом:

– До якого кодла належиш?

– Малорос, ясновладичний пане.

– Малорос, кажеш? – перепитав мене чоловік в короні.

– Так, ясновладичний пане, малорос.

Чоловік в короні удруге знизав мене своїм жорстоким поглядом і допитливо глянув на дідка в апостольськім убранні. Той копирсанув у землю скілька разів своєю довгою бучкою й винувато опустив очи перед чоловіком в короні, два других добродії уважно подивились в свої зшитки і, замахавши ними, щось проміж себе загомоніли.

– Такого кодла нема на землі, – мовив до мене чоловік в короні. – Ти, мабуть, прийшов сюди задля того, щоб голову морочить мені… З яких ти міст родом, ну?!

– З під Чернігова, ясновладичний…

– З під Чернігова, значить, українець!

– Авжеж, авжеж, українець, ваша ясновладичність!

– Так би й казав, а то й почав крутить світом так, наче він не на небі, а на землі.

– Вибачаюсь, ясновладичний пане, але…

– Що – але?

– Я думав, що й тут так, як на землі…

– Як?

– Українців звуть малоросами.

– Не вигадуй. Розкажи-но краще мені, які тепер новинки на Україні. Тільки розказуй своєю рідною, українською мовою, бо якась інша мова у нас не вживається.

– Будь ласка! Новинок тепер на Україні дуже багато, тільки, всі вони невеселі, сумні, – починаю розповідати йому новинки, що перед смертю вичитав у газетах.

– Ось вам, ясновладичний пане, чутка про Віталія, як він закликав вбивати людей…

– Чекай. Хто ж цей Віталій? Якийсь, мабуть, розбишака!

– Ні, ясновладичний пане, він чернець-архимандрит.

– Чернець та ще й архимандрит?! Пху! Непорядок який на землі. Не треба про нього, кажи про щось інше.

– Ну, ось Шульгин… Цей панок мало з шкури не лізе та галасує, аби знівечити український народ та його мову. Він каже, що вкраїнська мова – не мова, а вигадки, "наречіє"…

– Чекай. А сам же він хто такий буде? Мабуть, хозарин!

– Ясновладичний пан помиляється. Він з діда-прадіда українець.

– Українець?! Оце так штука!

– Так, ясновладичний пане, українець.

– Пху! Непорядок який на тім світі.

– Він хоче, щоб…

– Цур йому, пек!.. Не треба про нього. Кажи мені про щось інше, розумніше!..

– Гаразд. Але ж майте на увазі, ясновладичний пане, що оцей самий Шульгин ввійшов було в спілку з Анатолієм та комісаром тимчасового правительства у Києві…

– Досить! – грізно спинив мене він. – Не розказуй більше мені про таку гидоту! Не хочу я навіть і слухати тебе!

І чоловік в короні витяг чопа з барила. В поставець забулькотів пинявий мед.

Десь далеко, так, мовби по той бік брами, почувся знайомий мені жіночий голос:

– Нема муки, нема хліба, нема цукру, нема солі, нема гасу, хазяїн з квартири випирає, я в "хвосту" ноги поодморожувала, а він спить, наче який цукровар, спи-ить!..

Я здригнув і прокинувся. То був голос моєї дружини. Вона сиділа в їдальні й пила чай в "наглядку"…